

TIJU MENAHEM RAZMATRA SLUČAJ KRALJEVIĆA MARKA

Te strahote: Sajmište, Jajince, Jasenovac, te ne znam: Aušvic, Belzenbergen, Mauthausen — to je čovečanstvu doneo tek docniji procvat kulture i civilizacije. U ono vreme — to je bilo 1916 godine — sve to svet nije mogao ni da nasluti. Ljudi su iz tog vremena zapamtili Surdulicu, to — jeste. Ali šta je bila Surdulica prema ovom? — mačji kašalj: odvede i strelja, ili zanočiš u nekom zatvoru ili ni toliko. A osim toga, znalo se sasvim dobro da jedino popovi i poneki učitelj mogu da stradaju i još su nam Bugari odmah na mesto ovih slali svoje popove i učitelje i tako baš propisno vodili računa — tu nema šta. Međutim, uglavnom se služili samo kulturnim ubeđivanjem. Tu je bilo, recimo, to pitanje Kraljevića Marka: je li taj Kraljević Marko bio Srbin ili Bugarin? Shvatiš li jedanput da je bio Bugarin, onda je svakome moralo biti jasno da si i ti Bugarin i — u redu stvar. Laku noć — laku noć.

Dakle, na dnevnom redu je bilo pitanje Kraljevića Marka.

Bugarski panduri zašli od dućana do dućana da pozovu čaršiju na predavanje koje će održati sam komandant mesta, u 3 sata popodne, u velikoj dvorani „Krone”. Pa, da ne bi bilo zabune i omaške te da se neko nade uvređen što nije pozvan, pozivi glase na ime i moraju da budu potvrđeni svojeručnim potpisom zvanica.

Pa dobio je poziv i naš tiju Menahem.

Dabome: tiju Menahem iz Niške ulice je, takoreći, najugledniji limar-krpa u gradu. Ali on se osim toga bavi i trgovinom. Molim: razgledajte malo onu tablu što mu je levo od mangala i njegove majstorske stolice. Pogledajte koliko tuceta igala ima na njoj, koliko češljeva, britvi, džepnih ogledalca, pa staklenih derdana, kalajnog i pravog bakarnog prstenja i drugih dinduva za naše seljanke. Dode mu, dakle, kao neka pomoćna tezga. Drugim rečima: tiju Menahemov mlin mleo je na dva kamena.

Mleo je, ali, uglavnom, samo pazarnog dana. Pa valjalo je čekati od subote do subote. Tiju Menahem sedi kraj mangala, greje ruke i pilji očima u daljinu, šapćući čas počas nešto sebi u bradu. Njegovu, za njegove godine grdno naborano lice, čudno je razvučeno. Čovek bi rekao: potsmeva se nečemu i to budi radoznalost njegovih komšija:

— Šta radiš, tiju Menaheme?

— Sortiram misli, — kaže on.

Tiju Menahem sortira misli, a ako vi niste nikad čuli nešto o tome, on će vam rado objasniti šta se time postizava:

— Prebacujem se, — kaže, — na zdrav kolosek.

Jasno. Jer tezge bez mušterija pred njima, to ti je kao dan bez sunca, kao cvet bez leptira oploditelja. Drugim rečima: besparica! jad i čemer! Tu ti ne preostaje ništa drugo no da se obazreš za prvom skretnicom i potražiš gde je zdrav kolosek. Eto, naprimer, tu je taj kolosek nade:

— Aftaha! — tako to naziva tiju Menahem.

— Aftaha u što, tiju Menaheme?

Tiju Menahem ima svoju — da tako rečem — teorisku podlogu nade:

— Pogledaj ovo, — kaže on i stavlja uporedo svoja dva kažiprsta da naznači tračnice. — Idu pruge, idu, idu, pa se najzad sastave. Sastave se tamo gde se nebo sa zemljom sastaje. Znači: nemoguće je — moguće.

— Kako to?

Hm... Osmejak sažaljenja zatreperi na usnama tiju Menahema. Pa zar ima koga, kome to nije jasno? Vi, dakle, ne možete pojmiti to nešto što se ne zna, ali se oseća, naslućuje se. Uzmite, naprimer, našeg Elijau Anavi¹⁾. Verujete li vi u našeg Elijau Anavi? ... Ne verujete? ... Eto: A tiju Menahem ga svojim očima video. I razgovarao sa njim, kao što sad ja s vama razgovaram. U snu, razume se. U nekom bespuću tamo prikazao mu se starac bele brade i rekao mu: „Šalom!”²⁾ Baš tako: Šalom. I još mu rekao: „Dospećeš kud si naumio!” I rukom mu pokazao pravac i dok se tiju Menahem rasvestio, starca je nestalo. A on se čak posle setio da je to bio Elijau Anavi... To — koliko da shvatite šta sve može i dandanji da se dogodi...

A sad je tu taj poziv na predavanje i tiju Menahemov potpis na onom spisku građana.

Duboko se zamislio naš trećepozivac. Taj spisak građana nekako mu ne da mira. Uzalud on pokušava da „sortira” misli, ta misao mu ne izbija iz glave i, eto, nikako da se dočepa nekog „zdravog koloseka”.

Tiju Menahem ima doduše svoju polaznu tačku za svaku priliku i nepriliku. To je njegov stari san. Ali ovog puta mu i to došlo nekako sumnjivo. Posumnjao je tiju Menahem, jer naprimer, kojim li mu je jezikom onda govorio Elijau Anavi. Jedan Elijau Anavi može da govori samo na Lašon Akodes³⁾. A tiju Menahem iz tog

¹⁾ Elijau Anavi — prorok Ilija, po jevrejskom verovanju, vesnik dobroga, koji nevoljnima pritiče u pomoć.

²⁾ Šalom — jevrejski pozdrav.

³⁾ Lašon Akodes — sveti jezik.

jezika poznaje samo ono nekoliko reči što je zapamtio iz molitvenika. Naprimera, on pojma nema kako se na tom jeziku kaže ono „dospećeš kud si naumio“. Nema pojma od pojma. Tu onda preostaje samo jedna mogućnost: da je njega za tu priliku Elijau Anavi naročito nadahnuo... Da, to je već nešto. To bi moglo da bude...

No, hvala bogu: Sad smo najzad na zdravom koloseku. Ali tu opet iskršava novo pitanje: da li Elijau Anavi uopšte zna za Srbe i Bugare?

Tiju Menahem ima ono što se zove perspektiva. I tu on sada, u ime svoga proroka, sleže ramenima: Ne, ne i ne: Elijau Anavi ne može da zna za te skorojeviće od naroda!

I to mora biti sušta istina. On za njih ne može da zna: ili... Je li Elijau Anavi prorok ili nije prorok? E, ako je prorok, onda njegove reči moraju da važe i za ono predvidljivo i za ono nepredvidljivo. A te reči su tiju Menahemu kao jedna generalna i opšte važeća garancija.

Dakle, tako stoji stvar i to sad već može da se smatra kao zaista zdrav kolosek.

Ispravio leđa i podigao glavu tiju Menahem. Da, dabome. Sad je to nešto sasvim deseto. Tu sad mi možemo malo da razmislimo i o tom Kraljeviću Marku.

Dakle, šta je s tim Kraljevićem Markom? Tiju Menahem je već odranije našuo ovo i ono o njemu. Zna on za neke njegove karakteristike i, pravo — zapravo, on nema neko naročito lepo mišljenje o njemu. Naprimera to što Kraljević Marko može da popije tri akova vina, može tako i radi, to se tiju Menahemu nikako ne sviđa. Pa ono „pola pije, pola Šarcu daje“, na šta vam to liči? Pa okolnost što se hvali da je pojeo ne znam koliko mesa o v n u j s k o g a. Sve te okolnosti govore pre za to — koliko bar tiju Menahem zna i poznaje Srbe i Bugare — sve to govori pre za to da je taj Kraljević Marko — Bugarin. A i to što je orao drumove, ni to mu u Menahemovim očima ne podiže ugled. I tako, kad bi njega pitali, on bi svojim prijateljima, Srbima, savetovao da dignu ruke od takvog pretka i da ga poklone Bugarima. Slobodno i bez razmišljanja...

Tako, sad smo postavili sve stvari na svoje mesto i sad možemo da pođemo na predavanje.

... Tek je dva sata, a „Kruna“ je već dupke puna. Stisle se čaršilije i čekaju. Tiju Menahem seda tik uz furunu, skraj, u prvom redu. Čile kafedija dušmanski podložio, a za tiju Menahema nema veće u živacije no da sedi uz toplu peć.

Stiže i komandant i posle raznih pozdrava i ceremonija otnočinje svoja izlaganja.

Ah, izgubljeno vreme, toliko mogu da vam kažem. Zar tiju Menahemu treba dokazivati da Kraljević Marko nije srpski već bugarski? Zamaratati ga ni krivog ni dužnog tim bugarskim rečima kad ni srpskim ne vlada bogzna kako, te se ispomaže nekom kombinacijom balkansko-španskog i srpskog jezika? I — što je od svega

najgore: sad će to da ispadne tako kao da je on došao do svog mišljenja o Kraljeviu Marku na osnovu komandantovih argumenata i pod njegovim uticajem...

Na to mu izlazi i sad bi to njega povuklo na neki otpor — kad ne bi sedeo kraj ove tople peći, pa ga spovala tako slatka i neodoljiva dremka. Tiju Menahem se, doduše, otima. Ta zna on da je to opasno. Srećom, furuna ga zaklanja od komandantovih očiju, ali stvar je ipak opasna. On se otima. Još kako se otima. Trlja oči, češe se gde ga ne svrbi, vrti se, zvera levo i desno, pokušava da se zabavi nekom svojom brigom, a-ja: Ništa ne pomaže. Sam postaje neodoljiv. Tiju Menahem je još samo stigao da se malo bolje zakloni iza peći, onda obema rukama obuhvatio glavu — kao kad se čovek duboko zamisli — i pustio da se dogodi ono neizbežno.

Spočetka još pomalo čuje govornika. Ali to ga, kao ono lupa točkova u vozu, još više uspavljuje. Jednom se prenuo i, kad je otvorio oči, primetio je da je govornik prekinuo predavanje (to ga je valjda i probudilo) i gleda put njega.

Trgnuo se tiju Menahem i osmehnuo, smušen i zbunjen, promucao nešto ali brzo opet uozbiljio od onog ledenog pogleda komandantovog i, najodlučnije rešen da više ne spava, prionuo da sluša.

E, kad bi se to samo moglo: „Moram da pazim!“ ubeđuje tiju Menahem samoga sebe. „Sad su me uzeli na oko i, ako se opet uspavam, odneće me đavo!“

Ali uzalud: glava se već ponovo zanjihala.

Zaspao je tiju Menahem. Pa da je samo zaspao! Nego je i zahrkao i zatesterisao da se dvoranom orilo. Govornik bi se kao pravio i nevešt, ali kako ćeš: Tiju Menahem hrče sve u šesnaest. Sad govornik pokušava da ga nadviče, ali ni to ne pomaže. Stvorio se kao neki meč i pobeda je očito na strani tiju Menahema.

Svet se komeša i jedva zadržava smeh. Neki se dosetiše te prodrmusaše malo starca, ali utom pridoše i čuvari reda i povedoše tiju Menahema u Komandantstvo.

Šta je sve tiju Menahem doživeo od tih čuvara na putu od „Krune“ do Komandantstva, o tome — radi dobrog glasa našeg proroka Elijau Anavi — nećemo da pripovedamo. Uglavnom, bio je još pri čistoj svesti. A kad je tamo čuo optužbu, samo što se nije srušio na zemlju.

— Pasivna rezistencija, a? ... Pasivna rezistencija, je li? — kezio se islednik, šamarajući ga i sleva i zdesna.

— Ne ja, — pravda se Menahem. — Ja sam samo spavao.

— I hrkao si! Kao slon!

— Takva mi je priroda, — muči se starac da objasni. — Nije za inat, vere mi!

Nije za inat?! Ne, pa zašto je onda spavao?

Da li da im kaže? Da li da im kaže da on njima rado poklanja tog Kraljevića Marka? Sad, kad je već dobio toliko batina zbog

njega? ... Neće, baš neće. Nego on sad i to prebacuje na drugi ko-
losek: on im priznaje da je spavao zato što ga stvar nije zanimala,
pošto Kraljević Marko nije naš, jevrejski.

Ali oni nisu zadovoljni.

— Čiji nije, a čiji jeste? — postavljaju mu zamku.

— Ja sam Jevrejin, — kaže im on, — naš nije. A čiji jeste, ja
to ne mogu da znam.

Jednom reči, proglasio svoju neutralnost i skoro da se izvukao,
ali onda je došla poslednja zamka:

— Vinoven li si? — pita ga islednik.

Ah, ti slovenski jezici! Tiju Menahem zna za izraz — nevin.
To zvuči skoro isto tako kao ovo „vinoven”. Pa biće da je isto. Jer
u Leskovcu se kaže: krivac, izraz „vinovnik” nije u upotrebi. I tako,
uveren da ga pitaju je li nevin, on im, uz uzdah olakšanja što su
najzad postali uvidavni, izjavljuje:

— Vinoven sam.

Rekao je i na to je zakletvu ponudio. I tako je zaradio svojih
25 batina.

Ali to mu nije krivo. Krivo mu je što nije iskoristio priliku da
Bugarima čisto i jasno presaldumi tog Kraljevića Marka. Jer ono
što on o njemu zna... no, pa veće usluge on ne bi mogao da učini
svojim Srbima...